

характеристика преступлений и криминалистические ситуации: Учебное пособие / А.Ф. Облаков. – Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. – 88 с.

24. Гончаренко В.Г., Понятие криминалистической характеристики преступления / В.Г. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.Л. Подпалый // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1986. – Вып. 33. – С. 3-8.

25. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів: навчальний посібник. – К., НВТ "Правник" - НАВСУ, 1997. – 41 с.

26. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории // Вестник Московского университета. – Сер. 11, Право. – 2000. – № 2. – С. 3-14.

27. Волобуев А.Ф. Проблемы расследования розкрадань майна в сфері підприємництва. – Х.: Вид-во Ун-

ту внутр. справ, 2000. – 336 с.

28. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: Монографія / Кол. Авторів: В.Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; За ред. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2006. – 624 с.

29. Настільна книга слідчого: Наук. - практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перерб. і доп. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.

30. Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики. (Под ред. проф. В.Д. Грабовского, доц. А.Ф. Лубина). – Ниж. Новгород, Нижегород. ВШ МВД России, 1995. – 400 с.

31. Весельський В. Криміналістична характеристика злочинів // Право України. – 2001. – № 5. – С. 112-114.

УДК 343.98:343.326

ОГЛЯД МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ ВИБУХУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЕРОРИЗМУ: ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Чорний Г. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація У статті розглянуто основні питання щодо можливих слідчих ситуацій при розслідуванні злочинів терористичної спрямованості. Автор відповідно до ситуацій огляду пропонує застосування конкретних тактичних прийомів огляду та розглядає особливості висунення та перевірки слідчих версій.

Ключові слова: огляд місця вибуху, тактичні прийоми, боротьба з тероризмом.

Аннотация В статье рассмотрены основные вопросы возможных следственных ситуаций при расследовании преступлений террористической направленности. Автор в соответствии с ситуациями осмотра предлагает применение отдельных тактических приемов осмотра и рассматривает особенности выдвижения и проверки следственных версий.

Ключевые слова: осмотр места взрыва, тактические приемы, борьба с терроризмом.

Annotation The article considers the main questions of possible investigative situations when investigating terrorism-related crimes. The author in accordance with the situations of the inspection offers the application of appropriate tactical pryamoy inspection and considering features of the nomination and verification of investigative leads.

Key words: inspection of the scene of the explosion, tactics, the fight against terrorism.

Вчинення злочинів терористичної спрямованості є найбільш суспільно небезпечним явищем, яке посягає не тільки на життя, здоров'я, недоторканість громадянина але й на конституційні основи державності України в цілому.

Одним з найбільш поширених способів вчинення злочинів терористичної спрямованості на сучасному етапі є вчинення злочинів із застосуванням вибухових пристроїв та/або вибухових речовин.

У криміналістиці поняття «вибух» розглядається як звільнення великої кількості енергії за короткий проміжок часу. Вибух призводить для утворення сильно нагрітого газу (плазми) з дуже високим тиском, який при розширенні надає механічний вплив (тиск, руйнування) на навколишні тіла. У твердому середовищі супроводжується руйнуванням і дробленням. Вибух здійснюється найчастіше за

рахунок звільнення хімічної енергії вибухових речовин [1, с. 334].

Огляд місця вчинення вибуху слідчий, прокурор здійснює у відповідності з ст. ст. 223 та 237 КПК України. Якщо в результаті вибуху сталися людські жертви, то огляд передбачає чітке дотримання положень ст. 230 КПК України (порядок огляду трупа).

Метою проведення огляду є вирішення таких завдань:

- завдання, що пов'язані з виявленням і фіксацією слідів (як матеріального, так і ідеального характеру), які стосуються обставин вчинення кримінального правопорушення;

- завдання, пов'язані з пізнавальною та конструктивною діяльністю, шляхом висунення як первинних припущень про характер подій («плаваючий силует»), так і в кінцевому рахунку самих слідчих версій.

Огляд місця вибуху має особливі риси, які визначаються:

- наявністю ускладненої для сприйняття та дослідження обстановки місця події (руйнування тощо);

- характером слідів вибуху та засобів його здійснення, які підлягають виявленню й вивченню, а також зумовлених цим особливих правил і методів роботи на місці вибуху, вилучення об'єктів і зразків для встановлення природи вибуху та його обставин;

- наявністю додаткової небезпеки (мінування злочинцями об'єктів, який вибухнув, щоб перешкодити його повноцінному дослідженню, вибух газу, враження струмом, падіння деталей зруйнованої будівлі тощо);

- внесення змін до обстановки діями вибухотехніків, пожежних та інших рятувальних служб [5, с. 123].

Слід зазначити, що розслідування злочинів зазначеної категорії кримінальних проваджень здійснюється за двома загальними напрямками – від розслідування конкретного злочину терористичної спрямованості до розкриття діяльності всієї терористичної групи та\або організації та від розкриття злочинної діяльності певної групи (організації) до розслідування конкретного факту злочину тероризму.

У сучасній криміналістичній науці відсутні єдині підходи щодо формування наукової думки стосовно класифікації слідчих ситуацій на початковому етапі огляду місця вибуху.

Так проф. О. В. Коршунова [4, с. 198] зазначає, що «ситуації, які можуть скластись на момент початку огляду можна поділити на дві групи в залежності від наслідків: вибух має великий суспільний резонанс (має місце вибух значної потужності який супроводжувався людськими жертвами); вибух не має такого резонансу (має місце вибух невеликої потужності, людських жертв немає). Проф. М. В. Даньшин [2, с. 53-54] спочатку виділяє слідчі ситуації «з огляду на характер первісної інформації, яка надійшла щодо існування терористичної групи чи організації (або її частини) на окремій території, або така, що надійшла про самостійний акт тероризму (вибуху, підпалу тощо) або погрозу його вчинення». Потім автор виділяє слідчі ситуації за характером наслідків, що сталися. Серед них виокремлюється вибух, підпал і як його наслідок – пожежа, а також дії злочинців привели до техногенної аварії на об'єкті.

Приймаючи до уваги та поважаючи наукові підходи щодо вирішення зазначеної проблеми слід звернути увагу та зазначити про те, що метою проведення огляду, відповідно до частини 1 ст. 237 КПК України є «виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення», тому, окреме виділення слідчих ситуацій щодо наслідків вчиненого злочину, по-перше, не відповідають меті та завданню огляду місця вибуху, а, по-друге, не несуть у собі криміналістично значущі ознаки, необхідні для висунення та перевірки слідчих версій, застосування системи тактичних прийомів (тактичних комбінацій).

На нашу думку початковий етап проведення огляду місця вибуху слідчим, прокурором характеризується наявністю таких слідчих ситуацій:

1. Вибух має явно терористичну спрямованість;

2. Вибух і обставини його виявлення не мають повного відображення вчинення злочину терористичної спрямованості;

3. Вибух і обставини його вчинення мають інший, не терористичний характер (техногенний, природний або інший).

У першій слідчій ситуації дії слідчого, прокурора спрямовані, насамперед, на виявлення, фіксацію, вилучення і направлення на експертні дослідження слідів застосування вибухового пристрою і\або речовин. Ця мета досягається шляхом застосування такої сукупності тактичних прийомів (тактичної комбінації) як:

1. Зіставлення спочатку виявлених слідів на місці події з самою обстановкою вчинення вибуху з метою виявлення інших, що мають відношення до розслідуваного злочину, слідів.

2. Аналіз ознак виявлених на місці вибуху слідів і предметів, а саме:

- час і обставини їх виникнення на місці вибуху; їх зв'язок з місцем вибуху;

- структура та властивості предметів і слідів з метою встановлення групової приналежності та\або індивідуальної ідентифікації;

- механізм утворення слідів вибуху і можливі причини (об'єктивні чи суб'єктивні) їх відсутності на місці події.

Аналіз виявлених слідів дозволяє:

- а) встановити причинно-наслідковий зв'язок між ними, що є важливим з точки зору кримінально-правової кваліфікації злочину;

- б) встановити належність та допустимість виявлених слідів, як одна з найважливіших умов їх існування, як доказів у кримінальному процесі.

- в) є початковим етапом для процесу висування та перевірки версій (моделювання) [7, с. 123].

Перша слідча ситуація характеризується безконфліктністю тому перед слідчим, прокурором одним із найважливіших завдань є виявлення залишків вибухового пристрою, фрагменти його корпусу, обривки вогнепроводного шнура, залишків його згорання, шматків електропроводів, цоколів електроламп, уламки гальванічних елементів, акумуляторів, осколків корпусу механічного детонатору (пружини, ударники, запобіжники), залишки чи упаковка камуфляжу саморобного вибухового пристрою, дроти, ізоляційні стрічки тощо.

Велику увагу у цій слідчій ситуації слід приділити участі спеціаліста [6, с. 283], який виконує завдання з: фіксації місця виявлення і стану вибухового пристрою, положення рухомих деталей і частин пристрою з урахуванням усіх пошкоджень; вивчення як загальної конструкції вибухового пристрою, так і окремих ознак матеріалів, речовин, які були використані під час його виготовлення; виявлення, фіксації, вилучення слідів рук, природних і техногенних мікрочастинок, текстильних волокон, волосся людини або тварини, частинок рослин та інших мікрооб'єктів.

Друга слідча ситуація характеризується не повним відображенням в обстановці місця події обставин вибуху, що свідчать про його терористичну спрямованість. Це може статися внаслідок:

- пошкодження, повного або часткового знищення слідів і предметів вибуху при усуненні їх наслідків (наприклад: гасіння пожеж, викликаних вибухом, надання першої невідкладної медичної допомоги, розбір завалів, проведення пошуково-рятувальних робіт);

- можливістю вчинення злочину з використанням вибуху з інших причин чи мотивів, не пов'язаних з терористичною спрямованістю та/або діяльністю (наприклад, вчинення злочинів ОЗГ, не пов'язаної з тероризмом, вчинення злочину шляхом вибуху з метою приховати інший злочин (вибух з метою приховати розкрадання на виробництві).

У такому випадку до структури тактичної комбінації слід віднести такі тактичні прийоми: 1. Зіставлення спочатку отриманої інформації (даних) про вчинення злочину шляхом вибуху з виявленої на місці події слідовою картиною. Зазначена спочатку отримана інформація може відображатися у показаннях свідків, відео зображеннях з камер спостережень, відео реєстраторів транспортних засобів та інше. Особливе значення має практичний, раніше придбаний за значеними категоріям справ досвід огляду місця вибухів слідчого, прокурора. Застосовуючи відповідно дидуктивну, індуктивне форму (спосіб) мислення або аналогію можливо в загальному вигляді зіставити раніше спостерігаєму слідчим, прокурором слідову картину вибуху з реально існуючою і висунути відповідні припущення (версії) щодо втрачених, невиявлених елементів типової слідової картини.

2. Залучення до огляду місця вибуху осіб, які повідомили про злочин і інших свідків, використання спеціальних знань у галузі криміналістики, а саме залучення фахівців в області вибухотехніки, трасології, судової медицини. Свідки в силу свого процесуального статусу можуть давати показання безпосередньо щодо місця вибуху, характеру розповсюдження його наслідків (пожежа, задимленість, обвали будівлі), місця і способу зміни первісної обстановки місця вибуху при проведенні, наприклад, пошуково-рятувальних робіт та інше. Виходячи з отриманої інформації вищезазначені фахівці зможуть плідно діяти на місці пригоди з метою виявлення прихованих (раніше не виявлених) слідів вибуху.

3. Аналіз ознак повного або часткового знищення слідів вибуху і точно встановлених у справі фактів.

Особливу увагу при розгляді тактики огляду місця вибуху при розслідуванні тероризму необхідно приділити такого тактичного прийому як моделювання. Останнє розглядається як можливість відтворення явищ, предметів і відноситься до загальнонаукових методів діалектичного пізнання. У такому випадку при огляді місця вибуху, пов'язаного з розслідуванням злочинів терористичної спрямованості слід говорити про ідеального моделювання (моделювання ідеальних об'єктів). Останні пов'язані з інтелектуально-вольовими здібностями і можливостями слідчого, прокурора на основі виявлених слідів, предметів подумки повно

або частково відтворити картину (обставини) вчиненого злочину.

Важливу роль у побудові ідеальних моделей відіграє «плаваючий силует», що відноситься до поняття психологічного пошуку. «Плаваючий силует» слід розглядати як перманентну динамічну модель пізнавальної діяльності слідчого на початкових етапах огляду місця вибуху, викликану браком, малою кількістю інформації про злочин. Зазначена модель ймовірного ходу подій поєднує в собі сукупність дій злочинця, потерпілого, обставин, які передували або зумовлювали вчинення злочину.

Така модель ще не є версією, а виконує підготовчу роль на шляху до її формування та побудови в цілому, хоча володіє певною реальністю. Чим більше інформації отримує слідчий при огляді місця вибуху (шляхом безпосереднього сприйняття, за допомогою спеціалістів, використовуючи свідчення потерпілих, свідків), тим більше обґрунтовуючу оболонку бути мати таке припущення, а значить за своєю природою будови наближатися до повноцінної слідчої версії.

Моделювання носить збірний характер, поєднуючи в собі одночасно дії злочинців, потерпілих, обставини та механізм вчинення злочину в цілому або щодо окремих його елементів (наприклад, елемент підготовки до вчинення або приховування злочину). Застосування моделювання дозволяє подумки з'єднати просторово розрізнені на місці вибуху сліди, предмети і дозволяє доповнити неіснуючі, пропущені слідчим ланки пізнання події злочину типологією події, їх логікою, уявленнями про поведінку людей в аналогічних ситуаціях.

Важливу роль у побудові версій як ідеально розумових моделей належить рефлексивному мисленню, як можливості імітації мислення та дій у цілях обрання способів управління нею. Рефлексивне мислення і управління включає такі процеси як проникнення особи у явище чужої свідомості, пізнання людиною і «моделювання» цих явищ. Сутність рефлексивного підходу полягає в тому, що особи при спілкуванні імітують міркування один одного і будують рефлексивні моделі, що включають як власні уявлення, так і подання іншої особи [3, с. 97-98].

Необхідно зазначити, що «за своїм характером слідчі версії є більш об'ємною категорією, тому що поєднують у собі і розшукові, і експертні версії» [3, с. 68].

Вже на початковому етапі огляду слідчий, прокурор, спеціалісти та інші учасники приймаючи до уваги власний життєвий та професійний досвід, характер, місце вчинення злочину, типову слідову картину можуть висунути версію щодо природи події (вибуху) – має вона терористичну спрямованість або сталася внаслідок інших дій людини, тобто не пов'язана с терором.

Необхідно з'ясувати причини вибуху, тому що вони можуть бути подібними за обставинами події, наслідками, так вибух може статися внаслідок: дій природи (потужній землетрус, гроза); нещасного випадка або самогубства особи; дій осіб під час виконання робіт, пов'язаних з вибухонебезпечними матеріалами, речовинами, відкритим вогнем або іншими джерелами підвищеної безпеки.

Типовими слідчими версіями при огляді місця вибуху є:

1. Вчинено злочин терористичної спрямованості шляхом застосування вибухового пристрою та/або вибухових речовин;

2. Недодержання відповідальними особами норм, правил та вимог щодо проведення:

- Протипожежних правил техніки безпеки при установці приладів (газових, опалювальних, хімічних, освітлювальних тощо)

- Технології виготовлення, зберігання, транспортування, використання вибухонебезпечних речовин та матеріалів;

- Порушення правил експлуатації високотехнологічного обладнання яке не пройшло відповідної сертифікації або не має протипожежної або іншої безпеки;

- Порушення проведення технологічних процесів на об'єктах підвищеної небезпеки.

3. Невідворотна сила (стихийне лихо).

Володіння необхідним тактико-криміналістичним інструментарієм та виконання вимог чинного кримінального процесуального законодавства дозволяє швидко, ефективно, повно, провести огляд місця вибуху та наблизити розкриття та

розслідування злочинів терористичної спрямованості в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – 334 с.

2. Даньшин М.В. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування терористичного акту. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики / М.В. Даньшин. – Вип. 7. – Харків. «Право». – С. 51-57.

3. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функция в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков. Консул. – 2000. – 179 с.

4. Кошунова О.Н. Преступления террористической направленности. Уголовное преследование на досудебных стадиях / О.Н. Кошунова. – СПб. Изд-во «Юридический центр Пресс». – 2003. – 435 с.

5. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.- практ. посібник / За ред. Н.І. Клименко. – К.: Юрінком Інтер. 2005. – 216 с.

6. Чорний Г.О. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні терористичних актів: матеріали науково-практичного семінару / Г.О. Чорний. – Вип. 7. – Харків, «Право», 2015. – С. 281-286.

7. Шепитько В.Ю. Теорія криміналістичної тактики / В.Ю. Шепитько. – Харків, «Право», 2003. – 358 с.

УДК 343.535

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Марушев А. Д.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація У статті проаналізовано підстави, що впливають на вибір способу вчинення доведення до банкрутства. Розглянуто питання, які пов'язані зі встановленням способів здійснення доведення до банкрутства. Визначено типові способи та їх подальше використання на досудовому слідстві.

Ключові слова: спосіб вчинення злочину, доведення до банкрутства, розслідування, досудове слідство, мета, угода.

Аннотация В статье проанализированы основания, влияющие на выбор способа совершения доведения до банкротства. Рассмотрены вопросы, связанные с установлением способов осуществления доведения до банкротства. Определены типичные способы и их дальнейшее использование на досудебном следствии.

Ключевые слова: способ совершения преступления, доведение до банкротства, расследование, следствие, цель, соглашение.

Annotation The article analyzes the reasons affecting the choice of mode of committing bankruptcy. The problems that are associated with the establishment of means of implementation bankruptcy. Determined typical methods and their subsequent use in the pre-trial investigation.

Key words: method of crime, bankruptcy, inquiry, investigation, purpose, agreement.

На визначення способів вчинення злочинів звертали увагу вчені-криміналісти: Р. С. Белкін, Б. Є. Богданов, Г.Ю. Жирний, Г. А. Матусовський, В. Ю. Шепітько та інші. Перед науковцями постійно постають завдання визначення способів вчинення

окремих видів злочинів та на їх основі вдосконалення методик розслідування.

Треба зазначити, що факт банкрутства, визнаний господарським судом чи оголошений самим підприємством-боржником, зовсім не означає, що є ознаки одного з перерахованих вище злочинів і в наявності є підстави для порушення кримінальної